

ODYSSEIA'NIN APOLLONİK SÖYLEM EKSENİNDE ANALİZİ

ANALYSIS OF ODYSSEY ON THE CONTEXT OF APOLLONIAN DISCOURSE

Deniz AKDENİZ

Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma
Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
dnizakdeniz@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-7289-9279

Nurşah ÇOKBANKİR ŞENGÜL

Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm
Rehberliği Bölümü
nursahsengul@akdeniz.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-5451-6198

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:
13.8.2022

Kabul Tarihi:
19.9.2022

Yayın Tarihi:
30.9.2022

Anahtar Kelimeler:
Apollonik
Homeros
Odyssea
Logos
Mythos

Keywords:
Apollonian
Homer
Odyssey
Logos
Mythos

Antik Çağ'dan beri önce spesifik olarak Helen toplumunda, daha sonra büyük bir yayılım göstererek gittikçe artan bir şekilde tüm dünyada büyük bir etki bırakmış olan kanonik metinlerden olan Homeros'un Odysseia adlı eseri her döneme farklı yönleriyle damga vurmuştur. Troia Savaşı sonrası Ithake kralı Odysseus'un on yıllık yolculuğunu anlatan eser, başından sonuna kadar mitolojik olaylarla bezelidir. Eserde mitolojik olayların yanında elbette denizcilik faaliyetleri, bazı lokasyonlar, dinsel argümanlar, bazı halklar ve özellikleri ile ilgili kuşkuyla yer bırakmayacak bir şekilde hakikate dayanan bilgiler bulunmaktadır. Ancak eser temelde, günümüzde bile sanatçılara ve her türden okura ilham veren edebi bir başyapıttır. Bunun yanında Odysseia'da sözü edilen yerleşim yerlerinin ve otokhton halkın tasvirinden *mythostan logosa* geçişin ve bunun yaratmış olduğu algısal dönüşümün izlerini takip etmek mümkündür. Eser doğanın domestikasyonu, tanrıların müdahil olmaları, kentsel ve kırsal yaşam kategorizasyonu ile Apollonik bir yapı arz etmektedir. Bu çalışmada Homeros'un Odysseia adlı eserindeki olaylar, tanrılar ve coğrafya Apollonik söylem ekseninde değerlendirilmiştir. Ayrıca Odysseia'ya hâkim olan söylemin *mythostan logosa* geçiş ile ilgili verdiği ipuçları üzerinde durulmuştur.

Homer's Odyssey, one of the canonical texts that has left a great impact first on Greek society in particular, and then increasingly on the whole world with a great spread since antiquity, has left its mark on every period with different aspects. In addition to mythological events, of course, there is information based on the truth about maritime activities, some locations, religious arguments, some peoples and their characteristics in a way that leaves no room for doubt. But the work is fundamentally a mythos, a literary masterpiece that inspires artists and readers of all kinds even today. In addition to this, it is possible to follow the traces of the transition from mythos to logos and the perceptual transformation created by this from the depiction of the settlements and autochthonous people mentioned in the Odyssey. The work presents an Apollonic structure with the domestication of nature, the involvement of the gods, the categorization of urban and rural life. In this study, the events, gods and geography in Homer's Odyssey are evaluated on the context of Apollonian discourse. In addition, the clues given by the discourse dominating the Odyssey about the transition from mythos to logos are emphasized.

DOI: <https://doi.org/10.30783/newsosbilen.1161619>

Atıf/Cite as: Akdeniz, D. & Çokbankir Şengül, N. (2022). Odysseia'nın Apollonik Söylem Ekseninde Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1760-1771.

Giriş

Delphoi Tapınağı'nın duvarlarında yazılı olan *En güzel en adil olandır, Sınırı aşma, Kibirden kaçın, Aşırılığa izin verme* buyrukları; Yunan güzellik kavramının ve *kebaos* bir sınır getirmenin temelini oluşturmaktadır. Bu temel de Delphoi Tapınağı'nın batı cephesinde Mousalar arasında gösterilen Apollon'un korumasına teslim edilen bir fikirdir. Tapınağın doğu cephesinde ise tüm kuralları ölçü tanımadan çığneyen *kebaos* tanrısı Dionysos'un bir tasviri bulunmaktadır (Eco, 2019: 53-55). Özellikle Nietzsche'den sonra daha net bir biçimde farkına varılan ve araştırılan Apollon – Dionysos dikotomisi Homeros'un mitleri, doğayı, toplumsal ilişkileri aktarış şekliinden de açıkça ortaya çıkmaktadır (Nietzsche, 2018: 33-34). Nietzsche, Helen kültür tarihinde Titanların savaşlarını ve katı halk felsefesini de içeren Tunç Çağı'ndan, Apollonik güzellik anlayışının hâkimiyetindeki Homeros'un dünyasına geçişe değinmiştir. Daha sonra tragedyada baş gösteren Dionysosçu akımın bu naif görkemi alt üst etmesini takiben Apollonik yapının Dor sanatı ve dünya görüşünde donuk bir yüceliğe ulaştığını belirtmiş ve yaşanan dikotomik savaşıma vurgu yapmıştır. Apollonik yapıdan söz ederken eserde bir *telos* (τὸ τέλος) olarak Odysseus'un eve dönmesi esastır ve lineer yapı zaman zaman bozulsa da; okuyanlar narrasyona içkin söylem nedeniyle amaçlanan ve idealize edilen *telosun* gerçekleşeceğini bilirler. Apollonik kahraman yazgı tarafından hırpalanmış, tanrısız onurlandırmalarda hak ettiği ödülü kazanmıştır. Metafizik avuntunun yerini *deus ex machina* (makineden tanrı)¹ almıştır. Dionysosçu taraf sanattan adeta yer altına, bir gizli tapını biçimindeki yozlaşmaya kaçmak zorunda kalmıştır (Nietzsche, 2018: 106-107). Gerçekten de Odysseus büyük badireler atlatmış, Athena *deus ex machina* olarak her yerde yardımına koşmuş ve eserdeki Kalypso, Kirke, Seirenler, Lotophagoi gibi mitsel öğeler üstesinden gelmesi ya da kaçıp kurtulması gereken ayartıcılar olarak görülmüştür. Bu anlamda eser keşfedilen ve stilize edilen doğa ile hiyerarşik toplumsal ilişkiler ekseninde dönemin Akdeniz dünyasının *zeitgeistini* (zamanın ruhunu) içinde taşımaktadır.

Odysseia'da Athena ve Poseidon'un işleniş şekli, Kirke, Kalypso, Seirenler gibi mitolojik kadın figürlerin yeri, kentlerin ve kırsal alanların özellikleri, eserin Apollonik yapısı ile ilgili net sonuçlara varılmasına yol açmaktadır. Nitekim bu kültürde Titanların alt edilmesi, canavarların öldürülmesi, halüsinasyonlar ve eğlendirici yanılsamalar yoluyla korkunç derinlikteki bir dünya görüşünün (Dionysosçu yapı) ve en duyarlı acı çekme yeteneğinin karşısında utku kazanması gerekmektedir (Nietzsche, 2018: 29). Nietzsche'nin bu radikal transformasyon ile ilgili çizmiş olduğu çerçeve, Odysseus'un serüvenlerinde gerek sarıh bir şekilde gerekse de zımnen ortaya çıkmaktadır. Schopenhauer de dalgalı azgın bir denizde bir denizcinin güçsüz teknesine güvenerek oturduğu gibi; yalnız bir insanın da ızdıraplar dünyasının ortasında, *principium individuationis*'e (bireyleşme ilkesi)² güvenerek sakince oturduğunu söyler (Schopenhauer, 2020: 505). Bireyin ve bireyselleşmenin kutsal addedildiği, özelde doğa ile genel olarak her şey ile bir olma halinden kopuşu belirten *principium individuationis* düşüncesi Odysseia'da açık bir şekilde görülmektedir (Dürüşken 2014: 32-37). Hiçbir varlığın imtiyazlı bir statü sahibi olmadığı egaliter doğa, eserde antroposantrik bir şekilde araçsallaştırılmaktadır. Bireyleşme, özerk bir konuma erişme uğruna *mythostaki* bütünsellikten kurtulma ve kaçış Odysseus'un serüvenlerinin odak noktalarındandır. “Ölçüyü kaçırmamak, kendini bilmek” gibi düsturlara sahip olan Apollonik evrende, ölçüyü kaçırmak hakir görülen bir durum olup Odysseia'nın birçok bölümünde bunu görmek mümkündür. Bu yönüyle Odysseia'yı alegorik olarak Apollonik rasyonel düşünce ekseninde ve rasyonelleşmenin mite olan karşılığı olarak yorumlayan Adorno ve Horkheimer'a (1995: 66) göre Odysseus Batı dünyasının ilk habercisi ve *mythostan* kopuşun sembolüdür. Ayrıca Homeros'un eserinden başka hiçbir eserin rasyonel düşünce ile mitin iç içe geçişine bu denli etkileyici bir kanıt oluşturmadığını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada Homeros'un Odysseia adlı eserindeki tanrıçalar ve tanrılar, toplumsal ve ekonomik yapı, coğrafi tanımlamalar, mitolojik olaylar ve yorumlar değerlendirilmiş; eserin Apollonik yapısının ve *mythostan logosu* geçiş ile ilgili verdiği ipuçlarının gün yüzüne çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma Antik kaynakların yanı sıra modern kaynaklarla da desteklenmiştir.

¹ ἀπὸ μηχανῆς θεός.

² Bireylerin şeyleri tezahür ettikleri şekilde idrak etme tarzı. Schopenhauer *principium individuationis* kavramının Hindu mitolojisinde gerçeği örten görüntü anlamındaki *Maya* ve Kant'ın kullanmış olduğu görünüş anlamındaki *Erscheinung* kavramları ile aynı olduğunu belirtmiştir. Schopenhauer'in *principium individuationis* yorumu için bk. Schopenhauer, 2020, 504-505.

Athena, Poseidon ve Odysseus İlişkisi

Yolculuğu boyunca Odysseus'a en fazla yardımı dokunan ve rehberlik eden karakter tanrıça Athena'dır; Poseidon ise Odysseus'un uzun ve meşakkatli yolculuğunun en önemli sebebi olmuştur. Odysseus'un yolculuğunda başat rol oynayan bu iki tanrı arasında Atina kentinin hamiliği için yaşanan mücadele kayda değer bir olaydır. Attika Bölgesi'nin efsanevi ilk kralı Kekrops zamanında tanrılar yeryüzündeki kentleri aralarında paylaşmak istemişlerdir. Poseidon akropolisin ortasına *trideni*ni indirmesiyle Erekhtheis denilen göl meydana gelmiş; Athena ise zeytin ağacını dikmiştir. On iki tanrının hakemlikleri sonucu kentin hamisi Athena olmuştur (Apollod. *Bibl.* III.14.1). Atina kentinin kültürel bir merkez olması ile Athena'nın karakteristik özellikleri göz önüne alındığında kent in hamisinin Athena seçilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında; kentlerin savunmasının, savaşın, yararlı öğüdün, kahramanca çabanın, bilgeliğin, dokumanın ve bazı el sanatlarının tanrıçası olan Athena bu özellikleriyle zaten Odyssea'nın ruhuna da en fazla uyan Olympos tanrıçasıdır. Göğsünde ve kalkanında Gorgon başı taşımasına, barbar simgelerle süslü olmasına rağmen; Athena, Apollon ve Artemis ile beraber *keithonik* (χθόνιος)³ dünya ile savaşta en militan Olymposlulardan biridir (Paglia, 2004: 99). Kötülükleri önleyen (ἀποτρόπαιος - *apotropaios*) bir sembol olarak taşıdığı Gorgon başı aslında *keithonik* dünyadan tam bir kopuşun olanaksızlığını veya yaratacağı dilemmayı göstermesi bakımından önemlidir. Bazı tradisyonlarda ölümlülerin ve tanrıların en bilgisi olarak gösterilen annesi bilgelik tanrıçası Metis'in Zeus tarafından yutulmasından sonra Zeus'un kafasından doğduğu anlatılan (Hes. *Theog.* 886-900) Athena'nın, bu yönüyle bile kadim Ana Tanrıça özelliklerinden ne kadar uzak olduğu ortaya çıkmaktadır. Athena, annesi Metis'in rahminden değil de Zeus'un tanrıça Metis'i yutması sonucunda Zeus'un kafasından doğarak, rasyonalize edilmiş, dönüştürülmüş reenkarnasyonudur. O artık tamamen Olymposlu tanrıcadır. Atina kentinin hamiliği için Poseidon ile girdiği mücadele sonucu zeytin ağacını yaratması ve kültür merkezi kent in koruyucu tanrıçası olması (Apollod. *Bibl.* III.14.1); Argonautların özellikle bilinmeyen Karadeniz coğrafyasını keşifleri öncesinde Argo gemisinin inşasına katkısı (Apollod. *Bibl.* I.3.16); fiziksel ve karakteristik özellikleriyle kentli ve medeni stereotipinin oldukça dışında bir figür olan Medusa'nın öldürülmesinde Perseus'a yardımı (Apollod. *Bibl.* II.4.2); kahraman Herakles'e gerçekleştirdiği işlerde ve görevlerde yol göstericiliği (Apollod. *Bibl.* II.5.1-12); *kendini bil* (γνώθι σεαυτόν) düsturundan uzaklaşıp ölçüyü kaçıran, hybrise (ἡ ὕβρις) kapılan, tanrıçaya karşı yerini bilmeyen Arakhne'yi cezalandırması (Ovid. *Met.* 6. 1-145); Eski Ahit'teki (Yarat. 3. 7) yasak meyveyi yedikten sonra bilme ve muhakeme yetisine sahip olan ve mahrem yerlerini kapatan Adem ile Havva'nın rasyonaliteye geçişle benzer bir şekilde banyo yaparken kendisini çıplak gören kahin Teiresias'ı kör etmesi (Apollod. *Bibl.* III.6.7) gibi mitolojik birçok olayda görüldüğü gibi Athena *logosu*, medeniyeti, rasyonel düşüncüyü ve bilgeliği temsil etmektedir. Bu temsilin önemli örnekleri arasında sayılacak bir başka kanıt da son gününde bebeklerin, delikanlıların ve yeni evli kadınların *phratrialara* kaydedildiği Apaturia Festivali'nden babası Zeus ile birlikte sorumlu olan Athena *Phratria*'dır (Toepffer 1893, col. 2672-2680). Athena, Klasik Yunan güzellik ve *harmonia* anlayışının dört başı mamur temsilcilerindendir. Flütü icat edip çalmaya başlayan Athena yüzünün aldığı şekilden dolayı flütü fırlatmıştır (Apollod. *Bibl.* I.4.2). Çünkü Apollon gibi o da Klasik Yunan güzellik anlayışının, ölçünün temsilcilerindendir. Amorf, yarı insan yarı hayvan mitsel figürler ona uzaktır. Bu tarz mitolojik figürlerin yanı sıra fiziksel olarak sorunlu insanlar da bu dünyaya uzaktır. *Ilias*'ta hiyerarşik olan yerini bilmeyip hadsizliğe varan bir şekilde kahramanlara sövme cüretinde bulunan Thersites, Odysseus tarafından değnekle dövülmüştür (*Il.* II.1.245-280). Topal ve kambur olan Thersites, Odysseus tarafından dövülünce kahramanlar gülüp eğlenmişlerdir; çünkü Thersites güzelliğ in kutsal; çirkinliğin ve deformasyonun tiksindirici olduğu Klasik Yunan güzellik anlayışına uymamaktadır (Paglia, 2004: 135). Ayrıca Athena'nın sabana öküz sürmeyi insanlara öğretmesi, saban-pulluğun mucidi olarak addedilmesi, baharın başlangıcında tarlaları koruması için şükranla anılması, atların evcilleştirilmesini öğretmesi gibi özellikleri aslında tarımsal devrim ile bağını da göstermektedir.⁴ Pausanias'ın (1.24.3) insanlar için yararlı ve zeka içeren sanatın, zanaatın büyük ustası olarak *işçi, iş yapan* (ἡ ἐργαστή / *ergane*) şeklinde adlandırdığı tanrıçanın Odyssea'nın ana figürlerinden biri olması anlaşılabilir bir durumdur. Zanaat ve hüner (ἡ τέχνη / *tekhne*) en önemli özelliklerindendir. *Tekhne* vasıtasıyla doğa bir mimar edasıyla araçsallaştırılır, kentler kurulur, medeniyet inşa edilir. Taliplerden Antinoos, Penelopeia'nın kendilerini oyalaması ile ilgili serzenişte bulunurken "Athena'nın bağışladığı el işi, yürek erdemleri, düzenbazlık ve eski kadınlarda bulunmayan akıl"dan söz etmiştir (*Od.* II. 116-128). Penelopeia'ya Athena tarafından bahşedilen bu melekeler

³ Yeraltı, yeraltıyla ilgili, ölümler diyarı.

⁴ Theoi Greek Mythology. Erişim adresi: <https://www.theoi.com/Olympios/Athena.html> (erişim tarihi: 13.09.2021).

aynı şekilde Odysseus'ta da vardır. Odysseus'un *polytropos* (πολύτροπος: kurnaz, binbir hileli) olarak adlandırılmasının nedeni de budur. Troia Atı olayı, Kyklop Polyphemos ile mücadelesinde kendisini *hiç kimsse* (οὐτις) olarak tanıtmaması ve Kyklop'un mağarasından bir koçun karnına sarılarak çıkması gibi birçok olay Odysseus'un Homerik aklının, hünerinin ve pratik zekasının dışı vurumudur. Batının fanatik amaçsallığını temsil eden bu aklın simgesi de Athena'dır (Paglia, 2004:99-100). Athena'nın Helen mitolojisindeki yeri irdelendiğinde, Odysseia'da çizilen Odysseus figürü ile yoğun bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.⁵

Athena, Odysseus'un en önemli yardımcısıyken; denizin, depremlerin, sellerin, kuraklığın ve atların tanrısı olan Poseidon ise Odysseus'a büyük bir kin beslemektedir. Eserde Poseidon'un Odysseus'a beslediği bu kinin nedeni, Odysseus'un Poseidon'un oğlu Kyklop Polyphemos'u kör etmesi gösterilmektedir (*Od.* I.68-69). Oysa Polyphemos, Kyklopları misafirperverlikten yoksun (ἡ ἀξενία/*aksenia*), Zeus'u ve öbür tanrıları umursamayan, canlılarının istediğini yapan bir guruh olarak tanımlamıştır. Üstelik Polyphemos, Kyklopların Zeus'tan ve diğer tanrılardan daha güçlü olduğunu iddia ederek ölçüyü bilmeyen, *hybris*in pençesinde bir profil çizmiştir (*Od.* IX. 273-280). Arkadaşlarını diri diri yiyen biri karşısında Odysseus'un hilesiz kurtulma olasılığı yoktur. Burada eserdeki doğa – kültür dikotomisine ilişkin ipuçları da bulunmaktadır. Denizlerin, depremlerin, sellerin acımasız ve ölçüsüz tanrısı olan Poseidon bu yönüyle doğayı simgelemektedir. Eski bir tanrı olan Poseidon'un etimolojik olarak “ὁ πόσις (koca, eş) – *posis*” ve “δᾶ (yer)- *da*” kelimelerinden türediği ve “toprağın – yerin kocası” olarak anıldığını açıklayan kaynaklar vardır (Howatson, 2015: 770). Ölüler Ülkesi'nde Teiresias kehanette bulunurken, Odysseus'a Ithake'ye varacağını ancak omzunda gemilere kanat olan bir kürekle tekrar yola çıkacağını; gemileri ve kürekleri hiç bilmeyen bir coğrafyada rastladığı bir yolcunun gemi küreğini harman küreği olarak adlandıracağını söylemiştir. Odysseus'un hemen orada küreği gömmesini ve Poseidon'a adaklar adamasını istemiştir (*Od.* XI. 119-138). Bu olayın Poseidon'daki kadim *keithonik* güce vurgu yapması olasıdır. Arkadia'nın birçok yerinde Demeter ile Poseidon'un yakın bağlantısı (Thomson, 1914: 96) göz önüne alındığında bu durum daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Doğayı temsil eden Poseidon, doğal olarak *telos*unu gerçekleştirmek isteyen Odysseus'un önünde aşılması gereken engellerden biri olarak durmaktadır. Ayrıca bu noktada Odysseia'da Olympos tanrıları merkezdeyken doğa tanrılarının ya önemlerini yitirmiş ya da ihmal edilmiş oldukları gözlemlenmektedir. *Helios* o kadar etkisiz ve güçsüz bir tanrı olarak verilmiştir ki; Odysseus'un adamları sığırlarını öldürdüğünde Zeus'a giderek onları cezalandırmasını istemiştir (*Od.* XII. 377-383). Özellikle bereket tanrıçası Demeter'e hiç değinilmemesi doğa tanrılarına karşı olan bu ilgisizliği gözler önüne sermektedir. Ritüellerinin ana teması doğada ve doğa ürünlerinde periyodik olarak gözlemlenen gizemli soluş ve diriliş olan Demeter tapınımı Homeros'tan sonra da Helen dininin temel motifi olarak devam etmesine rağmen, Olympos dininin dışında bırakılmıştır (Finley, 2003:164).

Mitolojik Evren

Odysseia'da *Lotophagoi* (Lotosiyenler), Kirke, Seirenler ve Kalypso ile ilgili bölümler de mitsel evrene tekabül eden ve Odysseus'un *telos*una ulaşması için aşması gereken engellerdendir. Odysseus'un adamlarıyla beraber ilk mitsel serüvenlerinden olan Lotosiyenler bölümünde keşif için gönderilen ve Lotos yemişini yiyen üç kişi fiziki olarak zarar görmemelerine rağmen sılayı unutmuşlar ve oradan ayrılmak istememişlerdir. Lotos yemişi bambaşka bir haletiruhiyeye bürünmelerine sebep olmuş, kendilerinden geçmişlerdir. Odysseus, direnmelerine ve yalvarışlarına aldırmadan onları zorla gemiye sürüklemiş ve zincire vurmuştur (*Od.* IX. 90-99). Görüldüğü gibi Lotos; sılayı, görevlerini, gerçekleştirmek zorunda oldukları amaçlarını unutmalarına neden olmuş ve onları mitsel bir evrene sürüklemiştir. Bireysellikleri yok olmuş; lineer, *telos* eksenli zamandan habersiz bir duruma gelmişlerdir. Odysseus için bu asla kabul edilebilir bir şey değildir. Malı, mülkü, statüsü kuruyup sadece bedeniyle sınırlanınca Shakespeare kahramanı Kral Lear gibi Odysseus da, diğer kahramanlar da bir hiçten başka bir şey olmayacaktır (Paglia, 2004: 327). Yapılacak çok iş vardır ve baştan çıkarıcı bir hüviyeti olan bu coğrafyadan derhal uzaklaşmalıdır. Çünkü yurdu, geçmişi, *telos*u unutmak demek döngüsel zamana teslim olmak ve doğanın içinde bütünsel bir şekilde erimek anlamına gelmektedir. Bu hal, Homerik tasavvur açısından oldukça sorunludur. Bu yüzden bir kral ve lider olarak Odysseus onları tekrar irade sahibi oldukları, şeklen ve ruhen organize edilmiş bir evrene geri çekmiştir. Çünkü Odysseus'a göre gerçekleştirilmesi gereken bir amaç vardır. Oysa bu cennet benzeri topraklar sahte bir varoluşun, duygusuzca sürünmenin ve hayvan varoluşu gibi yetersizliğin vatanıdır.

⁵ Athena, Odysseus'un yanı sıra Yunan mitolojisinin Iason, Perseus gibi birçok kahramanının yanında bulunmuş ve onlara yardım etmiştir.

Lotosiyenlere karşı ütopyanın tarihsel emek vasıtasıyla gerçekleştiğini düşündüğü kendi davasını savunur ve tembelleri gemiye taşıttırır (Horkheimer ve Adorno, 1995: 81). Bu bölümde Odysseus'un arkadaşlarını keşif için gönderirken kullandığı "arkadaşlarımdan bazıları, yeryüzünde ekmeğe yiyen insanların kim olduğunu öğrenmek için gönderdim" (Od. IX. 88-89) sözleri; kendilerinin doğayı domestike eden medeni bir toplumu temsil ettiklerini göstermesi ve muhatap oldukları güruhun ise (daha sonra yaşananlar göz önüne alındığında) bu bilinçten uzak olduğunu yansıtmaması bakımından önemlidir. Kendilerini medeniyetten, bilinçten uzaklaştıran bu coğrafya kültürleri ve toplumsal bellekleri açısından tehlike doğuran ve uzak durulması gereken bir yere dönüşmüştür.

Aiaia'da Odysseus'un bazı adamları Kirke'nin konağında sihirle domuzla dönüştürülmüşlerdir. İçeriye girmeyip olanları gözlemleyen Eurylokhos bir tuzak olduğunu sezmiş ve geri dönerek olanları anlatmıştır. Domuzlar diğer tanrılar için de kurban edildiyse de genel itibarıyla tapınımı için karakteristik olabilecek tanrıça Demeter'dir (White, 1981: 24; Drew Griffith, 2015: 129). Dolayısıyla bu öyküde, domuzların kutsal sayıldığı Demeter'in *kēthonik* kültürünün etkisi söz konusu olabilir (Horkheimer ve Adorno, 1995: 89). Eurylokhos dehşet içinde Odysseus'a Kirke'nin topraklarından hemen ayrılmalrı için yalvarmış ve buralardan kaçmanın kara günü önlemenin tek yolu olduğunu belirtmiştir. Bu durum Kirke'nin ve yaşadığı coğrafyanın kendi dünyaları açısından müphemliğini ve tehlikeli halini göstermektedir. Odysseus'un Kirke'nin büyüünden Hermes'in tavsiyeleri ve kendisine vermiş olduğu *moly* (τὸ μῶλυ) bitkisi vasıtasıyla kurtulması (Od. X. 281-306) önemli bir detay barındırmaktadır. Çünkü Hermes özellikleri itibarıyla bir Olympos tanrısı olmakla birlikte, aynı zamanda hem yeryüzünde olabilen hem de bir ruh taşıyıcı olarak (ψυχοπομπός / *psykhopompos*) Hades'e inme kudretine sahip olan bütünsel bir tanrıdır. Paglia (2004: 100), Aphrodite ile beraber Hermes'i *kēthonik* unsurların Olymposlulardan yavaş yavaş çekilişinin göstergeleri olarak vermiş; ancak ikisinin de tam anlamıyla Apollonik bir yapıya bürünmediğini belirtmiştir. Nitekim Odysseus'un Kirke'nin coğrafyasındaki kurtarıcısı da bu tabakalara hakim olan eşiklerin tanrısı Hermes olmuştur. Hermes'in daha sonra da gizemci fraksiyonlara ve metinlere ilham kaynağı olması onun bu anlamdaki etkisini gözler önüne sermektedir. Odysseus, kendisini tamamen mitik bir evrene çekecek olan Kirke'nin büyüünden *deus ex machina* (Hermes'in yardımı) ile kurtulmuş ve Kirke'yi *telosunu* gerçekleştirmek için bir araç haline getirmiştir. Seirenleri, Skylla ile Kharybdis'i, Helios'un sürüsünün bulunduğu Thrinakia'yı nasıl aşacağını, seçmesi gereken güzergahı Kirke'den öğrenmiştir. Odysseus burada ayartıcı ve *telosuna* tamamen uzak bir figür olan Kirke'yi aşmakla kalmamış, aynı zamanda onu bilir de kılmıştır. Bu sayede hem Seirenleri hem de Skylla ve Kharybdis'i aşarak dünyaya hakim, bilinmezleri bilir kılan, mühendisliğin, zanaatın, kaşifliğin prototiplerinden biri olmuştur. Nitekim ufukta Akdeniz'i bilir kılacak ve domestike bir coğrafya haline getirecek kolonizasyon döneminin ayak izleri görülmektedir.

Odysseus Kirke'nin önerisiyle kahin Teiresias'a danışmak için Ölüler Ülkesi'ne indiğinde diğer birçok kahraman gibi Akhilleus ile de karşılaşmıştır. Akhilleus'un Odysseus'a söylediklerinde salt Apollonik yapının diyalektiğini ve bir noktadan sonraki açmazlarını da içinde barındırmaktadır. Akhilleus varlıksız, yoksul bir çiftçinin yanında ırgat olmayı, el kapısında kulluk etmeyi ölümler ülkesinde kral olmaya tercih ettiğini söylemiştir (Od. XI. 487-491). Yaşamın hiyerarşiden, şan ve şöhretten daha evla olduğunu ifade etmesi; sonradan yüklenen, görev addedilen melekelelerin bir insan için çözüm ve rahatlama yaratamayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle Odysseus – Akhilleus karşılaşması zımnen de olsa Apollonik yapının açmazlarına da vurgu yapmaktadır. Odysseus'un Seirenleri geçerken yaşadıkları da Dionysosçu müziğin, Apollonik yapı açısından ne kadar uzak, yabancı ve tehlikeli addedildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Kirke, Seirenler konusunda Odysseus'a tavsiye verirken adamlarının kulaklarını balmumuyla tıkamasını, kendisini ise direğe bağlatmasını ve Seirenleri doya doya dinlemesini salık vermiştir. Seirenlerin ezgileri o kadar cazip ve büyüleyicidir ki Odysseus adamlarına kendisini çözmeleri için yalvarmıştır (Od. XII. 39-54). Seirenlerin müziğini dinleyenler, Kirke'nin değneğiyle dokunduğu kişiler ve Lotosiyenler gibi kendilerinden geçerek asli görevden uzaklaşmaktadırlar. Seirenlerin ezgilerinde Dionysosçu müziğin özelliklerini ve bunun Apollonik algıdaki yansımalarını görmek mümkündür. Nietzsche, Dionysosçu müziğin doğanın dokunaklı özelliğini öne çıkarmasına, bireyler halinde parçalanışına iç geçirmesine, yarattığı esrikliğe, Homerosçu Helen dünyası için yeni ve duyulmamış bir şey oluşuna, korku ve dehşet uyandırmasına değinmiştir (Nietzsche, 2018: 25). Nietzsche'nin tasvir ettiği bu müziğin emareleri Seirenlerin ezgilerinin yoğun etkisinde görülmektedir. Seirenler Odysseus'a hiçkimsenin onların ağızlarından çıkan tatlı melodileri işitene kadar kara gemileriyle bu adanın yakınından geçmediklerini söylemişlerdir (Od. XII. 186-188). Oysa Odysseus bambaşka bir insan tipolojisi olarak hem Seirenleri dinleme ve onları bilme ayrıcalığına sahip olmuş hem de zarar görmeden yaşadıkları coğrafyadan geçebilmiştir. Binbir hileli, kurnaz Odysseus tarafından aşılması gereken Seirenler artık aşılmış ve bilinir kılınmışlardır. Seirenlerden sonra geçmiş olduğu Skylla ve

Kharybdis ile ilgili bölümlerde de görülebileceği gibi Odysseus artık bilinmeyi ve tehlikeli olanı bilinir ve aşılabilir bir boyuta getirmiştir. İnsanoğlunun hayal dünyasında esrarlı ve tekin olmayan olarak yer etmiş olan mitsel öğeler deneyimlenmiş, çözülmüş ve rasyonalize edilmiştir. Odysseus bu yönüyle; aydınlanmış, doğayı tamamen antroposantrik bir şekilde domestike edip şekle şemale oturtmuş, bilinmeyi bilinir kılarak modern insanın öncüllerinden olmuştur. Odysseus'un Seirenlerin müziğini dinlemesi, adamlarının ise kulaklarında balmumu ile müzikten bihaber, dinç ve dikkatlerini toplamış bir şekilde işlerine bakmaları kral ve tebaa hiyerarşisini göstermektedir. Odysseus'u *praksise* (ἡ πραξις) bağlayan bağları Seirenleri *praksisten* uzak tutmaktadır (Franz, 1995: 156-157).

Odysseus'un adamları kendilerine izin verilmemesine rağmen sabırlı olmayıp Thrinakia'da Helios'un ineklerinden kesip yedikleri için büyük bir fırtınada yok olmuşlardır. Odysseus ise parçalanmış gemisinin bir kalasına tutunarak dokuz gün dokuz gece sonunda Nympe Kalypso'nun yaşadığı Ogygie Adası'na gelmiştir (*Od.* XII. 397-453). Odysseus'un Kalypso'nun yanında uzun süre kalması ve gerçekleşmesi gereken *telos*unun akamete uğraması Athena'yı rahatsız etmiş ve bu konuda tanrılara serzenişte bulunmuştur. Zeus, Hermes'i görevlendirerek Kalypso'yu bilgilendirmiş ve Odysseus'un adadan ayrılmasına karar verilmiştir. Kalypso'nun Odysseus'a kendisinden ayrılmamasını, bundan sonra atlatacağı badireleri bilmesi halinde burada kalacağını ve onu ölümsüz yapacağını söylemesi etkili olmamıştır (*Od.* V. 1-170). Burada da eski inançtan, doğa tanrılarında kopuş süreci ile ilgili referanslar edinmek mümkündür. Lotosiyenler evreni gibi burası da Odysseus için yoldaki çeldiricilerdendir. "Gizleyen, saklayan" anlamındaki Kalypso'nun dünyası bir tasarım halinde stilize edilen, yasaların ve kuralların olduğu dünyaya yabancıdır. Orada da döngüsel bir zaman, doğa ile bir olma anlamında ölümsüzlük vardır. Odysseus ise bir eşe (Penelopeia) ve krallık unvanına sahiptir. Burada amaçsızca yaşamak yerine yapılacak çok işi vardır ve mitsel evrene kanmayıp esas görevini yerine getirmelidir. Ölümsüzlük vaadine rağmen Odysseus'un evine geri dönmeyi seçmesi, herkesin tabi olduğu kadere (yaşlanmak, ölmek) teslim olması demektir. Bu da mitsel evrenden kopuşun yaratacağı tragedyayı içinde barındıran ve izlerini günümüzde de yoğun olarak gördüğümüz bir durumdur. İnsanoğlu yaşlılıktan kaçınmalı, daha çok yaşamalı hatta ölümsüzlük için çabalamalıdır. Bu anlamda Odysseia zihniyet dönüşümü açısından eşsiz örnekler barındırmaktadır.

Odysseus'un ayrılmak için yapmış olduğu sal, teknisyenliğini gösteren en açık örneklerinden biridir. Bu anlamda Odysseus, Helen kentlerinde önemleri hem edebi hem de arkeolojik olarak belgelenmiş olan zanaatkarların ve inşaat ustalarının atası olması bakımından da önemlidir. Dolayısıyla Helen Uygarlığı kahramanlığın yanında insanın yeni özellikleri arasında kurnazlık, zihni ve teknik becerileriyle zor durumları çözebilme gibi yeni insani özellikleri de kabul etmiştir (Pasquale, 2020: 84-85).

Eserde ana karakterlerden biri olan Penelopeia, kocası Odysseus'u yirmi yıl boyunca beklemiş ve bu süre boyunca taliplerini çeşitli hilelerle oyalamıştır. Bu anlamda Penelopeia, kocası Agamemnon'u aşığıyla birlikte öldüren hain Klytaimnestra'nın aksine "iyi" kadın olarak görülmüştür. Çünkü Penelopeia, eşini yıllarca beklemiş, ihaneti aklından geçirmemiştir. Bu açıdan Penelopeia, kadınların sadece araçsallaştırıldığı Kahramanlar Çağı'nın kadına biçtiği rolü en iyi temsil eden kadın figürdür. Odysseus gibi talipler için de kadın Penelopeia bir kadın olarak esas unsur ya da arzulanana değildir. Taliplerin kral olmak için sahip olmaları gereken gereklilikler manzumesinin bir aracıdır. Eril gücün otoriteyi elde edebilmesi için ulaşılması gereken bir hedeftir. Klytaimnestra ise evlilik kurumunun ve sadakatin gerektirdiklerini yerine getirmediği, sadakatin gerektirdiklerini yapmadığı ve bir kadın olarak toplumun ona yüklediği değer yargılarına uygun davranmadığı için "kötü" olarak adlandırılan bir kadındır. Nitekim annesi ve annesinin aşığı tarafından katledilen babasının intikamını almak için annesi Klytaimnestra'yı öldürerek anne katili olan Orestes, bu olaydan dolayı öfke tanrıçaları Erinysler tarafından cezalandırılmak istenmiş ve bunun üzerine de Apollon'dan yardım istemiştir (Aiskh. *Khoep.* 1048-1058). Areopagos'ta kurulan mahkemede Athena'nın verdiği bir oy fazlasıyla Orestes beraat etmiş ve öfke tanrıçaları Erinysler, iyi niyetli tanrıçaları Eumenides'e dönüşmüşlerdir (Aiskh. *Eum.* 808-1050). Ehlileştirilen Erinysler burada "Ey yeni kuşak tanrılar! Eski yasaları ezip geçtiniz ve ellerimden aldınız; ben ise onursuz, zavallı, oldukça öfkeliyim" (Aiskh. *Eum.* 808-810) şeklindeki feryadı ehlileştirilen eski dönem anaerkil tanrılarını ve ataerkil transformasyonu anlamamız açısından önemlidir. Bu yüzden Apollon ve Athena'nın ana katili Orestes'i affetmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Aynı şekilde yeni düzenin değerlerini koruyan ve kendisine biçilen rolü layıkıyla yerine getiren Penelopeia, Klytaimnestra'nın karşıtını oluşturmaktadır. Odysseus da Agamemnon gibi yurduna döndüğünde

evi düşmanlar tarafından ele geçirilmiştir. Telemakhos da Orestes gibi ailesinin haklarını korumak ve savunmak için mücadele etmiştir. Penelopeia ideal kadın olduğu için Odysseus kurtulmuş, Agamemnon ise trajik bir şekilde katledilmiştir (Powell, 2018: 659). Penelopeia idealize edilen kadını temsil ederken, Klytaimnestra da ahlaksız kadını temsil etmektedir. Dönemin ahlaki değerlerine uyan kadının ödüllendirildiği, kocasına sadık olmayan kadının ise ölümle cezalandırıldığı bu tarz mitolojik hikayeler aracılığıyla kadına toplumsal değerlere uygun yaşarsa ödüllendirileceği, uygun yaşamazsa ise cezalandırılacağı mesajı verilmektedir.

Kent – Perifer ve Sosyal Yapı

Odysseia'nın bazı bölümlerinde yerleşim yerleri ile ilgili normatif algılara rastlanması, coğrafya ve sınıflandırmaların nasıl olduğuna dair bilgiler edinmemizi sağlar. Eserde verilmiş olan kırsal yerleşme (ὁ ἀγρός) ile kent (ἡ πόλις) stereotiplerinde Apollonik yapının çok açık tezahürlerini görmek mümkündür. Apollonik yapıda esas ve makbul olan doğanın antroposantrik bir şekilde stilize edilmesidir. Nitekim Apollon – doğa ilişkisinin yapısıyla ilgili en bariz örneklerden biri Aiskhylos'un *Eumenides* adlı tragedyasında bulunmaktadır. Eserde Apollon'un Delphoi Tapınağı'nın yeni sahibi olmak için Delos'tan yola çıkışı, medeniyetin sembol kentlerinden Atina'ya ve daha sonra Parnassos eteklerindeki tapınağa gelişi anlatılmıştır. Apollon'un trajik unsurların vuku bulduğu Thebai'ye değil de; klasikleşmiş, medeniyetin merkezi Atina'ya gelmesi Apollonik unsurlarının ruhunu yansıtmaktadır. Yolculuğu sırasında Hephaistos'un Atinalı çocuklarının Apollon'un yolunu baltalarla açmaları, bakir toprağı ekili hale getirmeleri Apollon'a verilen misyonu anlamak açısından önemlidir. Odysseia'da yasalarıyla, kurumlarıyla, hiyerarşik sosyal yapısıyla, domestike edilmiş coğrafyasıyla kent Foucault'un tabiriyle dispozitif bir yapı arz etmektedir. Foucault (2011: 118), dispozitif kavramı ile söylem, kurum, mimari yapı, tüzel karar, yasa, idari önlem, bilimsel önerme, felsefe, ahlak ve insani düsturlar gibi heterojen unsurlardan oluşan bir ilişkiler ağına işaret etmektedir. Eserdeki Apollonik dispozitif yapı, Agamben'in de "yaşayan varlıkları yakalama, yönlendirme, belirleme, önleme, modelleme, denetleme; bu varlıkların vücut diline, davranışlarına, fikir ve söylemlerine dayanak teşkil etme yetisi olan her şey" (Agamben, 2012: 29-30) olarak tanımladığı ekseninde gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü eserdeki coğrafya algısı limanıyla, tarım arazisiyle, çiftliğiyle, kurumlarıyla ve medeni tarafıyla kente; tehlikeli yapısıyla, *kehthonik* tarafıyla, domestike edilmemiş halinin yarattığı belirsizlik ve tehlikeleriyle kırsal alanlara ve denizlere vurgu yapmaktadır. Mevcut Apollonik algıda Dionysiak unsurlar baskılanmakta veya tamamen idealize edilen bir forma büründürülmektedir. İdealize ve standardize edilmiş kent stereotipinde esere hâkim genel havada olduğu gibi *kehthonik* taraf ya müphem ve tehlikeli addedilmiş ya da dönüştürülmesi gereken bir olgu gözüyle bakılmıştır.

Bu olgu en sarıh haliyle Odysseia'nın Kykloplar bölümünde gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bölümde Odysseus keçi adasına ve çevresine göz gezdirmek için durmuş ve çevrenin yabancı halden nasıl yaşanabilir bir coğrafyaya gelebileceğini aklından geçirmiştir. Adada avcılarının, tarımın olmadığını görmüş ve bu el değmemiş coğrafyanın insanlık yararına avlanma, hayvan otlatma, çiftlik, tarım arazisi, üzüm bağı, iyi bir liman olarak kullanılabilirliğini düşünmüştür (*Od.* IX. 116-141). Adanın gelişmemiş, insan tarafından şekillenmemiş durumu Kyklopların yabaniliğinin belirtisiyken; Odysseus'un adayı algılama şekli çok daha farklıdır. Bu coğrafyanın Odysseus'un zihnindeki izdüşümü, insan eliyle şekillenmiş olan doğanın insanların amacına göre tamamen dönüştürülmüş kent lehine hiyerarşik domestikasyonunu aşikâr bir halde açıklamaktadır (Edwards, 1993: 28). Burada *mythostan logosu* geçişin, Apollonik evrenin izlerini sürmek mümkündür. Eserde *kehthonik* tarafı temsil eden Kykloplar "yasa bilmeyen, azgın, elleriyle ya da sabanla hiçbir şey ekmeyen, hiç kimseyi umursamayan" bir grup olarak tanımlanmışlardır (*Od.* IX. 106-115). Platon da aynı şekilde (*Leg.* iii. 680) Homeros'un anlattığı Kyklopların yaşam biçiminin medeniyetin ilk aşamasını, yasaların olmadığı dönemi yansıttığını ileri sürmüştür. Kyklopların yaşadıkları coğrafya ve yaşam şekilleri doğanın henüz domestike edilmediği avcılık ve toplayıcılık döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Odysseus'un Kyklopların yaşadıkları coğrafyaya ulaştığında zihninde oluşan yerleşim planı ve kent stereotipi, barbar ve yasadışı olarak gördüğü Polyphemos'u alt etmesi; işlenmemiş doğaya hâkim olarak medeniyet unsurlarını getiren kültür taşıyıcı bir misyona sahip olduğunu göstermektedir. Akdeniz coğrafyasını bir kâşif merakıyla dolaşan Odysseus özellikle bu bölümde keşfedilmemiş coğrafyanın işlevselliği, insan lehine dönüştürülmesi ile ilgili yol gösterici ve öncü bir profil çizmektedir. İşlenmesi halinde toprağın mevsimine göre her şeyi bol bol vereceğini, sulak ve yumuşak çayırlarda hiç bozulmayacak bağlar yetişeceğini, kolay işlenen semiz topraktan dolgun hasat alınacağını, koylarının doğal liman özellikleri taşıdığını belirtmiştir. Görüldüğü gibi Odysseus'un bir mimar edasıyla doğayı tasarlaması, becerinin ve zanaatın (*tekhne*) Apollonik

evrendeki başat yerini göstermektedir. Odysseus'un topografyayı tamamen antroposantrik bir şekilde algılayıp ifşa etmesi, doğanın hızlı bir şekilde medeniyet ekseninde keşfedilerek dönüştürülmesini başlatacak olan kolonizasyon döneminin de başlangıcı olması açısından önemlidir. Kyklopların yasalardan bihaber, töre bilmez, misafirperverlikten yoksun şeklinde verilen karakteristik özellikleri barbarlar olarak görülmelerine, dolayısıyla kolayca gözden çıkarılabilecek bir grup olduklarına işaret etmektedir. Bu durum Antik Yunan'da Helen dilini konuşmayan topluluklar için kullanılan "barbar (βάρβαρος)"⁶ kavramını ve kullanım amacını da gözler önüne sermektedir. İşlenmemiş şarap yapmayı bilseler de medeniyetten uzak olan Kykloplar mumbit topraklarını ekip biçmemekte, doğal liman özelliği taşıyan coğrafyalarında gemiler yapıp keşfe çıkmamaktadırlar. Greklerin Sicilya, İtalya gibi yerlerde karşılaşmış mücadele ettikleri insanlara benzerler. Tehlikeli fakat aptal olarak görülen bu tür insanların kurnaz ve kıvrak zekâlı Greklerden saygı görmeleri beklenemezdi (Powell, 2018: 150).

Görüldüğü gibi Kyklopların insan eliyle şekillenmemiş coğrafyasının domestikasyonu Odysseus tarafından büyük bir şevkle tahayyül edilmiş ve bir tasarım halinde sunulmuştur. Doğanın domestikasyonu, araçsallaştırılması ve stereotipleştirilmesi Homeros tarafından benzer bir şekilde Akhilleus'un kalkanında ve Skheria ile Troia kentlerinin kuruluş mesellerinde de verilmiştir. Hephaistos, Thetis'in isteğiyle Akhilleus'a yaptığı kalkana önce kenti, daha sonra tarlaları ve bağları, en son ise otlakları ve kalkanı çepeçevre saran Okeanos'u işlemiştir (Il. XVIII. 491-608). Medeniyet hiyerarşisi bakımından kent en önde gelen alandır. Bu alanlardan en medeni olarak addedilene kenttir (πόλις), daha sonra tarlalar gelmektedir. Sadece dışarda kalan ve insanların av için gittiği otlaklar yabaniğin olduğu bakir alanlar olarak görülmüştür. Kalkana işlenen dünya tasavvurundan da anlaşılacağı üzere coğrafya artık avcılık ve toplayıcılık dönemi insanının coğrafyası değildir. Parsellenmiş, dönüştürülmüş, hiyerarşik bir hüviyete bürünmüş antroposantrik bir coğrafya söz konusudur. Odysseia'da Phaiaklara önderlik eden Nausithoos Skheria'yı kurarken önce kenti dört taraftan surlarla çevirdikten sonra sur içinde sonra evler ve tapınaklar inşa ettirmiştir (Od. VI. 7-10). Kent surları dışında kalan alanlar en son tarlalar şeklinde bölünmüştür. Kent dışındaki alanlar ve orada yaşayanlarla ilgili çok fazla bilgi verilmemesine rağmen kent ile çevresinin surlarla belirgin bir biçimde ayrıldığı ve kentin kırsal alan üzerindeki otoritesi açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Kykloplar örneğinde görüldüğü gibi Homeros tüm kurumları ve yapısıyla kent (πόλις) konseptinin dışında olanları yasadışı, şiddet kullanan, toplumsal ruhu eksik, tanrılara ibadet etmeyen bir grup olarak vermiştir. Ayrıca Telemakhos, babasının akıbetini Menelaos'a sorarken (Od. IV. 315-321) ve dadı Eurykleia, Penelopeia ile konuşurken (Od. IV. 750-757) Odysseus'un sürülerinden ve bereketli topraklarından söz etmişlerdir. Eserdeki bu veriler kent içinde yaşayanların periferdeki topraklar üzerindeki hâkimiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Aynı şekilde kent içinde yaşayanların, surların dışındaki kırsalda yaşayanlar için düşündükleri de çok farklı değildir. Bu durum Ithake'de taliplerden Antinoos'un, Eumaios ve Philoitios'a söylediklerinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Antinoos, Eumaios ve Philoitios'a: "sadece günlük işleri düşünen budala köylüler" diye hitap etmektedir (Od. XXI. 85). Kökenleri kırsal yaşama, kent dışına (ὁ ἄγρός) dayandığı için onları aşağılamaktadır. Kırsal alanda yaşayanlara "köylüler" (ὁ ἀγροῖται – *agroïotai*) olarak hitap etmesi kent dışında yaşayanlar konusundaki algıyı açık etmektedir. Antinoos'un suçlamasında "sadece günlük işleri düşünen budala köylüler" tabirini kullanması ise; zaman mefhumunun ayırıcılığında, artı değer üreten gelişmiş toplumun temel özelliklerine vurgu yapmaktadır. Kullanılan ifadelerden akropolde, kentte yaşayanların daha ayrıcalıklı, kırsalda yaşayanların ise toplumsal hiyerarşide daha aşağıda görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Homeros'un gözünden Sparta, Pylos, Skheria şehirleri misafirperverliğin, cömertliğin, sadakatin, kurallara uymanın vücut bulmuş haliyken; Ithake şiddetin, ihanetin ve açgözlülüğün sembolü olarak gösterilmiştir (Edwards, 1993: 28). Skheria'da Nausikaa'nın, Odysseus'a kırsal alandan kente gitmelerini salık vermesi, dönemin kent ve kırsal alan anlayışının karakteristik özellikleri ile kentin kırsal alan üzerindeki nüfuzu hakkında bilgi elde edilmesini olanaklı kılmaktadır. Nausikaa, kentin surlarla çevrili olduğundan, iki limana sahip olduğundan, kent dışında babasına ait bahçe bulunduğu, babasının evinin herkes tarafından bilinen ve kentte bir diğer örneği olmayan şatafatından söz etmektedir (Od. VI. 255-300). Telemakhos'un babasının akıbetini öğrenmek için ziyaret ettiği Pylos (Od. III) ve Sparta (Od. III) şehirleri de aynen Skheria şehri gibi

⁶ Helen dilini konuşmayan herkese tanımlaman için kullanılan bir kelime olan βάρβαρος, Homeros tarafından Kariyalılar için kullanılmıştır (Il. 2. 867). Daha sonraki yazarlar tarafından Helen dilini konuşmayan tüm halklar bu kelime ile tanımlanmıştır; bk. Hdt. 1.58; Pl. Pl. 262d.

hıyerarşik ilışkilerin olduğu, Homerik kent özellikleri taşıyan bir durumdadır. Eserini yasa tanımazlığın (νόμεος / anomos) tanrıların iradesine ters dıştığu ve cezalandırıldığı aksiyomu üzerine kuran Homeros’un Ithake ile ilgili algısını tahmin etmek güç değildir. Kent, kaba ve zalim gasplar tarafından ele geerilmişken Kral Laertes sersefil bir kıyafetle, bir dilenci gibi yaşayarak kırsalda güvenlik aramaktadır (Od. XXIV.205-210). Kentte yasanın, geleneklerin tersyüz edilmesi o kadar kötü bir durumdur ki eser boyunca güvensiz addedilen kırsal alan Ithake özelinde kentten daha güvenli bir sığınak haline gelmiştir. *Polisi* tamamlayan unsurlar bir kentte akamete uğrarsa, kentin nasıl kestirilemez ve vahşi bir yapıya bürünebileceği çok sarih bir şekilde verilmiştir.

Ayrıca kent zanaatın, üretim ve zenginliğin merkezi olarak tanımlanırken; kırsal kesim de kendine has zenginlikleriyle kent tarafından kontrol edilen bir coğrafya olarak verilmiştir. Kent surları dışındaki yerlerin de bir zenginlik kaynağı olabileceği ile ilgili en bariz örneklerden biri Eumaios’un Odysseus’un yirmi erkek kadar varlıklı olduğunu belirttiği bölümdür. Eumaios, Odysseus’un zenginliğinden söz ederken evindeki mal varlığını değil, sürülerini listelemiştir. Kendi çobanlarının ve yabancı çobanların otlattığı Ithake’nin uçlarına kadar yayılan sığır, koyun, domuz ve keçi sürülerinden söz etmiştir (Od. XIV. 96-104). Yani kent surlarının dışında kalan alanlar da tarlalarıyla, meyve ağaçlarıyla, otlatılan hayvan sürüleriyle zenginlik sembolü olarak addedilmiştir. Kırsal alan ve dolayısıyla kırsal alanda yaşayanlar hıyerarşik olarak akropolde yaşayanlardan kültürel olarak daha aşağı bir seviyededir. Periferin kontrolü kentlilerin elindedir. Akropolisin dışında kalan kırsal alanların, satyrlerin tanrısının Pan olması da (Verg. *Georg.* II. 493) kent – kırsal alan dikotomisini ve hıyerarşisini göstermesi bakımından önemlidir. Pan yarı insan ve yarı keçi şeklinde tasvir edilen mitolojik bir figürdür. Fiziksel görünüşüyle ölçü ve estetiğin hâkim olduğu Klasik Yunan güzellik anlayışının dışındadır.

Odysseus Ithake’ye geldikten sonra karısının talipleri devre dışı bırakılmış ve kent olması gerektiği hale brnmştir. Kral Leartes’e iade-i itibarda bulunulmuş; Ithakeliler eski toplumsal konumlarına, Telemakhos kent ve kendisi için çok önemli olan babasına, hizmetçiler efendilerine kavuşmuşlardır. Böylece kent içinde kralı, aristokrasisi, hizmetçileri, akropolü ve kırsal kesimiyle birlikte toplumsal ilışkiler ağı yeniden inşa edilmiştir. Ithake’de artık her şey eskisi gibi olup düzen yeniden kurulmuştur (Vernant, 2001: 121).

Sonuç

Homeros’un Odysseia adlı eseri; doğanın ve kadının araçsallaştırılması, dünyanın bilinir bir hale gelmesi, coğrafyanın insan yararına tasarlanması, toplumsal ilışkiler ağının verilif şekli gibi birçok söylemden de anlaşılacağı üzere Apollonik bir yapı arz etmektedir. Eserde doğa tanrıçalarına ve tanrılarına daha az önem verilmiş, Olympos tanrıları merkeze alınmıştır. Eserdeki mitolojik olaylar ve bu olayların aşılma şekli incelendiğinde *mythos*tan *logos*a geçişin izlerini de görmek mümkündür. Odysseia’daki söylemden de anlaşılacağı üzere Odysseus modern insanın prototipi sayılabilecek karakteristik özelliklere sahiptir. Nitekim Latin kaynaklarında tüm sınavlara ve tehlikelere göğüs geren, tutkularının esiri olmayan bilgeliğin sembollerinden biri olarak gösterilen (Nappi, 2018: 657) Odysseus’u, Dante bilme arzusuna (= *libido sciendis*) sahip bir figür olarak vermiştir. Odysseus hılebaz avukatların ve hainlerin olduğu Inferno (cehennem) bölümündedir. Ateş dile gelerek Odysseus’un Ithake’ye hiç dönmediğini ve Herakles Sütunları’nın ötesine geçerek hala bir şeyler arayıp durduğunu belirtmiştir (Alighieri xxvi. 91-106). Gerçekten de Odysseia’daki söylemden de anlaşılacağı üzere zarlar atılmış (*alea iacta est*), Rubicon Nehri geçilmiştir. Bir arketip olarak Odysseus’un yeri cehennemdir. Çünkü bilme, salt Apollonik aydınlanma, köklerden kopuş kendi tragedyasını da içinde taşımaktadır. Bu durum Silenos’un kral Midas’ın insan için en iyi şeyin ne olduğu sorusu karşısındaki tıradını akıllara getirmektedir: “İnsan için en iyi şey bu dünyaya hiç gelmemektir. İnsan için en iyi ikinci şey ise en kısa zamanda bu dünyayı terk etmektir” (Plut. *Cons. Ap.* 27). Doğa artık antroposantrik bir araç, ölüm geciktirilmesi hatta üstesinden gelmesi gereken bir mefhumdur. Günümüz insanında da görüldüğü üzere zamanla yarış halinde arayış ve ilerleme devam etmektedir. Oysa bu aydınlanma, evrenin merkezine kurulma diyalektik bir şekilde harmoniadan kopuşa ve cennetten kovulma paradigmasına işaret etmektedir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Aiskh. *Khoep.* (= Aiskhylos, *Khoephoroi*). Kullanılan Metin ve eviri: Aeschylus.

- Libation Bearers. Trans.: Herbert Weir Smyth, Harvard University Press. 1926.
- Eum.* (= Aiskhylos, *Eumenides*). Kullanılan Metin ve Çeviri: *Eumenides*. Trans.: A. H. Sommerstein. Cambridge, Mass.-London 2009 (The Loeb Classical Library).
- Apollod. *Bibl.* (= Apollodoros, *Bibliotheke*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Apollodorus, The Library, Trans: Sir James George Frazer. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, 1921.
- Apollodorus, The Library of Greek Mythology, Trans: R. Hard. Oxford University Press. 2008.
- Hdt. (=Herodotos, *Historiae*) with an English translation by A. D. Godley. Cambridge. Harvard University Press. 1920.
- Hes. *theog.* (= Hesiodos, *Theogonia*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Hesiod. The Homeric Hymns and Homeric. Trans. Hugh G. Evelyn-White. Theogony. Cambridge, MA.,Harvard University Press; London, 1914.
- Hom. *Il.* (= Homeros, *Ilias*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Homer. The Iliad Trans.: A.T. Murray, Ph.D. in two volumes. Cambridge, MA., Harvard University Press; London, 1924.
- Hom. *Od.* (= Homeros, *Odysseia*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Homer. The Odyssey . Trans.: A.T. Murray, PH.D. in two volumes. Cambridge, MA., Harvard University Press; London, 1919
- Ovid. *Met.* (= Ovidius, *Metamorphoseis*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Publius Ovidius Naso, *Dönüşümler I-XV*. Çev.: A. Çoşkun Abuğla. İstanbul 2019.
- Paus. (= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*). Kullanılan Metin ve Çeviri: *Description of Greece*. Trans.: W. H. Jones – H. A. Ormerod – R. E. Wycherley, vols. I-V. New York. 1918-2004 (The Loeb Classical Library).
- Pl. *Leg.* (= Platon, *Leges*, [*νόμοι*]). Kullanılan Metin ve Çeviri: Plato, *Laws*. Trans.: R. G. Burry, vol. I. Cambridge - Massachusetts - London 1961 (The Loeb Classical Library).
- Pl.* (=Platon, *Politikos*). Plato. Platonis Opera, ed. John Burnet. Oxford University Press. 1903.
- Plut. *Cons. Ap.* (= Plutarkhos, *Consolatio ad Apollonium*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarch. *Moralia*. Trans.: Frank Cole Babbitt. Harvard University Press. London. 1928.
- Verg. *Georg.* (= Vergilius, *Georgica*). Kullanılan Metin ve Çeviri: Vergilius, *Georgica*. Çev.: Ç. Dürüşken. İstanbul 2015.
- Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap (2009). Life Publishers International.

Modern Kaynaklar

- Agamben G. (2012). *Dispozitif Nedir?* (E. Dedeoğlu, Çev.). Monokl Yayınları.
- Alighieri D. (2011). *İlahi Komedy* (R. Teksoy, Çev.). Oğlak Yayıncılık.
- Dürüşken Ç. (2014). *Antikçağ Felsefesi. Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*. Alfa Yayıncılık.
- Eco U. (2019). *Güzelliğin Tarihi* (Ali Cevat Akkoyunlu, Çev.).Doğan Egmont Yayıncılık.
- Edwards A. T. (1993). Homer's Ethical Geography: Country and City in the Odyssey. *Transactions of the American Philological Association*, Vol. 123: 27 – 78. <https://doi.org/10.2307/284323>
- Finley M. I. (2003). *Odysseus'un Dünyası* (G. E. Durna, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Foucault M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Yazılar 1* (I. Ergüden, O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Franz M. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar I. Ek: Odysseus ve Seirenler* (O. Özügül, Çev.). Kabalca Yayınevi.
- Griffith R. D. (2015). Cannibal Demeter (Pin. Ol. 1.52) and the Thesmophoria Pigs. *The Classical Journal*, 111/2, 129-139. 10.1353/tcj.2015.0006
- Horkheimer M. ve Adorno W. T. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar I* (O. Özügül, Çev.). Kabalca Yayınevi.
- Howatson M. C. (2015). *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (F. Ersöz, Çev.). Kitap Yayınevi.
- Nappi M. (2018). Kahramanlık Mitolojisi ve Efsane Dizileri. In U. Eco (Ed.), *Antik Yunan* (pp. 636-659). Alfa Tarih.
- Nietzsche F. (2018). *Tragedyanın Doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Paglia C. (2004). *Cinsel Kimlikler: Nefertiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş* (A. Hazaryan, F. Demirci Çev.).

Epos Yayınları.

Pasquale D. G. (2020). Filozoflar ve Eserleri: Yunanistan'da Bilim ve Teknik. In U. Eco (Ed.), *Felsefe Tarihi: Antik Yunan* (pp. 84 – 94). Alfa Kitap.

Powell B. B. (2018). *Klasik Mitoloji* (S. O. Çavuş, Çev.). Bilge Kültür Sanat.

Schopenhauer A. (2020). *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya* (A. O. Aktaş, Çev.). Doğu Batı Yayınları.

Thomson J. A. K. (1914). *Studies in the Odyssey*. Clarendon Press.

Toepffer J. (1893). "Apaturia (2)". RE I, col. 2672-2680.

Vernant, J. P. (2001). *Evren Tanrılar İnsanlar* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.

White D. (1981). Cyrene's Sanctuary of Demeter and Persephone: A Summary of a Decade of Excavation. *American Journal of Archaeology* 85 (1): 13-30. <https://doi.org/10.2307/504962>

EXTENDED SUMMARY

In his work *The Birth of Tragedy*, Nietzsche revealed a new interpretation of Ancient Greece and the present day on the context of tragedies and made various criticisms. At the heart of this groundbreaking interpretation are the two ancient Greek gods Apollo and Dionysus. Apollo represents engineering, architecture, handicrafts, the unraveling of nature's dark secrets, harmony and order; Dionysus, on the other hand, represents overflowing and exuberant emotions, passion, cyclicity, uncultivated nature. Nietzsche states that Homer's works are also built on an Apollonian discourse. In this study, the Apollonian discourse dominating Homer's *Odyssey* is evaluated through the goddesses and gods, mythological events, urban and rural structure. As a matter of fact, the way Athena and Poseidon are treated in the *Odyssey*, the place of mythical women such as Circe, Calypso, Sirens, the characteristics of cities and rural areas lead us to draw clear conclusions about the Apollonian structure of the work.

Individualization, escaping from the totality of the mythos for the sake of attaining an autonomous position, is one of the focal points of Odysseus' adventures. In the Apollonian universe, which has maxims such as not missing the measure and knowing oneself, missing the measure is despised and it is possible to see this in many parts of the *Odyssey*. With these characteristics, Odysseus is seen as the first messenger of the western world and a symbol of the break with the myth.

As can be seen from the way the gods were handled in the *Odyssey*, while the gods of Olympus were at the center, the gods of nature either lost their importance or were neglected. This lack of interest in the nature gods is also evident in the absence of any mention of Demeter, the goddess of fertility. Demeter worship, whose main theme of rituals is the mysterious fading and resurrection periodically observed in nature and natural products, was excluded from the Olympian religion, although it continued to be the main motif of Greek religion after Homer.

The chapters on Lotophagoi, Circe, Sirens, Calypso in the work correspond to the mythical universe and are among the obstacles Odysseus must overcome to reach his goal. These places that take Odysseus and his men away from civilization and consciousness are dangerous and should be avoided. With the help of the gods of Olympus, Odysseus escaped from Circe's spell, which would have drawn him into a completely mythical universe, and turned Circe into a tool to realize his goal. He learned from Kirke how to overcome Sirens, Skylla and Charybdis, Thrinacia, that is, the route he should choose. Here Odysseus has not only overcome Circe, a seductive figure and completely distant from his purpose, he has made her known. In this way, he surpassed Siren, Skylla and Charybdis, made the unknown known; he became one of the prototypes of engineering, craft and exploration. As a matter of fact, traces of the colonization period, which began to make the Mediterranean a known and domesticated geography, were visible on the horizon. In this respect, Odysseus was one of the pioneers of the modern and enlightened human being, who has domesticated nature in a completely anthropocentric way, shaped it into form, and made the unknown known. It is possible to see examples of this in many events in the epic. For example, Calypso promises Odysseus immortality if he stays with her. Odysseus, on the other hand, has a wife (Penelopeia), the title of king, and instead of living aimlessly here, he has a lot of work to do; he should not be fooled by the mythic universe but fulfill his main duty. Despite the promise of immortality, Odysseus' choice to return home means surrendering to the fate (aging, dying) to which everyone is subject. This is a situation that contains the tragedy that will be created by the break from the mythical universe and whose traces we see intensely today. In this sense, *Odyssey* contains unique examples in terms of the transformation of mentality. The raft Odysseus built to leave is one of the clearest examples of his technicianism. In this sense, Odysseus is the ancestor of the artisans and builders whose significance is documented both literary and archaeologically in Greek cities. Therefore, in addition to heroism, the Greek civilization also accepted cunning and the ability to solve difficult situations with mental and technical skills as new characteristics of human beings.

It is possible to see very clear manifestations of the Apollonian structure in the rural settlement and urban stereotypes given in the work. In the work, the city represents civilization with its port, agricultural land, farms and institutions, while rural areas and seas represent a dangerous geography with its chthonic side and the uncertainties created by its undomesticated state. In the idealized and standardized urban stereotype, as in the general atmosphere prevailing in the work, the chthonic side was either considered ambiguous and dangerous, or viewed as a phenomenon that needed to be transformed. As can be seen, Odysseus' design of nature as an architect shows the dominant place of skill and craft in the Apollonian universe. Odysseus' perception and disclosure of the topography in a completely anthropocentric way is important in terms of being the beginning of the colonization period that will initiate the rapid discovery and acculturation of nature on the context of civilization.

As can be seen, the *Odyssey* is completely dominated by an Apollonian perspective. Nature and myths were considered vague and dangerous. Making nature and myths known and comprehensible is the essence of the epic. In Odysseus' character, it is possible to clearly see the clues of the modern and age of enlightenment man.